ISSN 2454-8596
www.vidhyayanaejournal.org
VIDHYAYANA
An International Multidisciplinary Research e-Journal

બી.એડ્. કક્ષાના તાલીમાર્થીઓ અનુકૂલનનો તુલનાત્મક અભ્યાસ

ડૉ. કંચન એસ. દુબે
સહા. પ્રાધ્યાપક
એસ.પી.કે.એમ. મહિલા બી.એડ્. કોલેજ
જેતપુર, રાજકોટ.

સોલંકી વનિતા પી.
શોધ છાત્ર
સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી,
રાજકોટ.

ISSN 2454-8596
www.vidhyayanaejournal.org
An International Multidisciplinary Research e-Journal

સારાશ

આ શોધપત્રમા બી.એડ્. કક્ષાના તાલીમાર્થીઓના અનુકૂલનનો અભ્યાસ કરવામા આવ્યો હતો. વ્યકિતની સફળતાનો આધાર તેની અનુકૂલન સાધવાની માત્રા પર રહેલ છે. આ માત્રા વ્યકિતમા જેમ વધુ તેમ તેની સફળતાનો ગ્રાફ ઊંચો હોય છે. શિક્ષકે સમાજના વિભિન્ન અગો સાથે અનુકૂલન સાધવુ જરૂરી બને છે. પ્રયોજકે અનુકૂલનને આધારે આ અભ્યાસમા નીચે પ્રમાણ તારણો મેળવ્યા હતા.

૧. બી.એડ્. કક્ષામા અભ્યાસ કરતા પુરુષ અને મહિલા તાલીમાર્થીઓમા જાતિયતા અનુસાર પુરુષ અને મહિલાઓનુ અનુકૂલન સમાન જોવા મળ્યુ હતુ. જાતીયતા અનુસાર પુરુષ અને મહિલાઓના અનુકૂલનમા કોઈ અતર જોવા મળેલ નથી.

૨. બી.એડ્. કક્ષામા અભ્યાસ કરતા પુરષ અને મહિલા તાલીમાર્થીઓમા શહેરી અને ગ્રામ્ય પ્રમાણે પણ અનુકૂલનમા કોઈ અતર જોવા મળેલ નથી.

ચાવીરૂપ શબ્દો : બી.એડ્. કક્ષા, તાલીમાર્થી, અનુકૂલન

પ્રસ્તાવના :

શિક્ષિત અને સસ્કાર નાગરિક એ લોકશાહી શાસનપ્રણાલી સફળતા માટેની પૂર્વશરત છે. સારા નાગરિકોના ઘડતર માટે શિક્ષકોને યોગ્ય, કેળવણી મળી રહે તે માટે પ્રશિક્ષણ કાર્યક્રમ પણ એટલો જ ગુણવત્તાસભર હોય તે જરૂરી છે.

માનવી અને સમાજ પરસ્પર આધારીત છે. પ્રાચીન સમયથી માડીને આજદિન સુધી માનવી બદલાતા સમાજની સાથે અનુકૂલન–સમાયોજન સાધતો રહ્યો છે. પરિવર્તન એ સૃષ્ટિનો નિયમ છે. બદલાતા સમય સાથે સમાજ અને વાતાવરણ સાથે માનવી જો અનુકૂલન સાધે તો જ તેનો વિકાસ શકય છે. વ્યકિતની સફળતાના તેના અનુકૂલનના સમાયોજન સાધવાની માત્રા પર છે.

શિક્ષણ અને અનુકૂલન વચ્ચે ગાઢ સબધ પરાપૂર્વથી બધાયેલો છે. શિક્ષણનો અર્થ વ્યકિતનો સર્વાંગી વિકાસ કરવાનો છે. તાલીમાથીઓમા જેટલી અનુકૂલન સાધવાની શકિત હશે તેટલો જ તેનો વિકાસ સારો થાશે. શિક્ષણ એ શીખવા અને શીખવવા માટે છે માટે તાલીમાર્થીઓએ પોતાના અભ્યાસના વાતાવરણ સાથે અનુકૂલન સાધવુ જોઈએ અને સફળતા મેળવવી જોઈએ.

આમ, શિક્ષણ અને અનુકૂલન બને એકબીજા માટે ખૂબ જ જરૂરી છે તેનાથી જ તાલીમાર્થીનુ ભવિષ્ય ઉજ્જવળ બની શકે છે.

અભ્યાસના હેતુઓ :

૧. બી.એડ્. કક્ષાના તાલીમાર્થીઓના જાતીયતા અનુસાર અનુકૂલનનો અભ્યાસ કરવો.

૨. બી.એડ્. કક્ષાના તાલીમાર્થીઓના વિસ્તાર અનુસાર અનુકૂલનનો અભ્યાસ કરવો.

અભ્યાસની ઉત્કલ્પના :

૧. બી.એડ્. કક્ષામા અભ્યાસ કરતા પુરુષો અને મહિલા તાલીમાર્થીઓની જાતીયતા અનુસાર અનુકૂલન કસોટી પરના સરાસરી પ્રાપ્તાકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહી હોય.

૨. બી.એડ્. કક્ષામા અભ્યાસ કરતા પુરુષો અને મહિલા તાલીમાર્થીઓની વિસ્તાર (શહેરી) અનુસાર અનુકૂલન કસોટી પરના સરાસરી પ્રાપ્તાકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહી હોય.

૩. બી.એડ્. કક્ષામા અભ્યાસ કરતા પુરુષો અને મહિલા તાલીમાર્થીઓની વિસ્તાર (ગ્રામ્ય) અનુસાર અનુકૂલન કસોટી પરના સરાસરી પ્રાપ્તાકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહી હોય.

અભ્યાસના ચલો :

સ્વતત્ર ચલ તરીકે જાતીયતા અને વિસ્તાર લેવામા આવ્યા હતા. જેમા જાતીયતાની બે કક્ષાઓ પુરુષો અને મહિલાઓ લીધા હતા. વિસ્તાર તરીકે ગ્રામ્ય અને શહેરી લીધા હતા.

(૧) **સ્વતત્ર ચલ :**

જાતીયતા : પુરુષો, મહિલાઓ

વિસ્તાર : ગ્રામ્ય, શહેરી

પરતત્ર ચલ તરીકે અનુકૂલન લેવામા આવ્યુ હતુ.

(૨) **પરતત્ર ચલ :**

અનુકૂલન :

આતરવર્તી ચલ તરીકે આ પ્રમાણે લેવામા આવ્યા હતા.

(૩) **આતરવર્તી ચલ :**

કસોટીનુ નાવિન્ય, જૂથો વચ્ચેની આતરક્રિયા, સમકાલીન ઘટનાઓ, અન્ય દ્વારા મળતી મદદ.

વ્યાપવિશ્વ :

પ્રયોજકે સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટીના સલગ્ન રાજકોટ જિલ્લાની ગુજરાતી માધ્યમની બી.એડ્. કક્ષાના તાલીમાર્થીઓમા અનુકૂલનનો અભ્યાસ કરવાનો હોવાની આ જિલ્લાની પસદગી બી.એડ્. કોલેજમાથી તાલીમાર્થીઓમા પાસેથી આ ચલોની માહિતી મેળવવી જરૂરી હતી. આ માટે રાજકોટ જિલ્લામા આવેલ બી.એડ્. કોલેજના તાલીમાર્થીઓ પાસે રૂબરૂ જઈ નિયત સશોધનિકાઓમા માહિતી પ્રાપ્ત કરવામા આવી હતી. રાજકોટ જિલ્લામા વર્ષ ૨૦૧૭–૧૮ ના વર્ષ દરમિયાન બી.એડ્. કોલેજની સખ્યા ૨૯ હતી. વ્યાપવિશ્વમાથી નમૂનાની બી.એડ્. કોલેજો આકસ્મિક પદ્ધતિથી વ્યાપવિશ્વની કુલ ૨૯ બી.એડ્. કોલેજમાથી ૧૨ બી.એડ્. કોલેજો નમૂનામા પસદ કરવામા આવી હતી. આ બી.એડ્. કોલેજોના દ્વિતીય સત્રના તમામ તાલીમાર્થીઓના પ્રયોગપાત્રતા તરીકે સમાવેશ કરવામા આવ્યો હતો.

નમૂના પસદગીની પદ્ધતિ :

સૌરાષ્ટ્રમા ગુજરાતી માધ્યમમા શિક્ષણ આપતી રાજકોટ જિલ્લાની તાલીમી સસ્થાઓનો સમાવેશ કર્યો હતો. તેમાથી અભ્યાસના નમૂના પસદગી કરવા માટે દરેક તાલીમી સસ્થાઓમાથી બી.એડ્. કક્ષાના તાલીમાર્થીઓની આકસ્મિક પસદગી કરવામા આવી હતી.

નમૂનો :

નમૂનામા સમાવિષ્ટ ૧૨ બી.અડ્. કોલેજોમાથી જાતીયતા અને વિસ્તારના પ્રમાણે તાલીમાર્થીઓની સખ્યા ૪૮૯ મળવા પામેલ હતી. જે નમૂનામા સમાવેશ કરવામા આવી હતી.

ઉપકરણ :

માહિતી એકત્રીકરણ માટે પ્રયોજકે બી.એડ્. કક્ષાના તાલીમાર્થીઓમા અનુકૂલન માટે આર. એસ. પટેલ રચિત 'અનુકૂલન સશોધન' ઉપકરણનો ઉપયોગ કરવામા આવ્યો હતો.

સશોધન પદ્ધતિ :

પ્રયોજકે સર્વેક્ષણ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કર્યો હતો.

માહિતી પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન :

બી.એડ્. કક્ષાના તાલીમાર્થીઓનુ અનુકૂલનનો અભ્યાસ ચકાસવા પ્રયોજકે, જાતીયતા અને વિસ્તારના સદર્ભમા કરવામા આવ્યો હતો અને તેની મદદથી જરૂરી માહિતી પ્રાપ્ત કરવામા આવી હતી. કમ્પ્યૂટર પર SPSS સોફ્ટવેર દ્વારા જાતીયતા અને વિસ્તાર જેવા ચલો માટે ટી–મૂલ્યોનો ઉપયોગ કરવામા આવ્યો હતો. આ ટી–મૂલ્યની મદદથી જે તે જૂથોની સરાસરીઓ વચ્ચેની સાર્થકતા તપાસવામા આવી હતી. જે નીચે પ્રમાણે છે.

૧ બી.એડ્. કક્ષામા અભ્યાસ કરતા પુરુષો અને મહિલા તાલીમાર્થીઓની જાતીયતા અનુસાર અનુકૂલન કસોટી પરના સરાસરી પ્રાપ્તાકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહી હોય.

બી.એડ્. કક્ષામા અભ્યાસ કરતા પુરુષો અને મહિલા તાલીમાર્થીઓની જાતીયતા અનુસાર અનુકૂલન કસોટી પરના પ્રાપ્તાકોની સરાસરી, પ્રમાણવિચલન તથા ટી–મૂલ્ય તેમજ સાર્થકતા સારણી ૧ મા દર્શાવેલ છે.

સારણી ૧

જાતીયતા અનુસાર તાલીમાર્થીઓની અનુકૂલનની કસોટી પરના પ્રાપ્તાકોની સરાસરી, પ્રમાણ–વિચલન અને ટી–મૂલ્ય

ક્રમ	ઉપકરણ	જાતીયતા	પાત્રોની સખ્યા	સરાસરી	પ્રમાણ વિચલન	ટી–મૂલ્ય
૧	અનુકૂલન	પુરુષો	૧૭૩	૪૨.૪૩	૭.૬૦૭	૦.૯૨૬*
		મહિલાઓ	૩૧૬	૪૧.૭૬	૭.૬૮૯	

* ૦.૦૫ કક્ષાએ પણ સાર્થક નથી.

નોધ : દ્વિપુચ્છી કસોટીની સાર્થકતા કક્ષા ૦.૦૧ કક્ષા માટે ટી–મૂલ્ય ૨.૫૮ અને ૦.૦૫ કક્ષા માટે ટી–મૂલ્ય ૧.૯૬ હોવુ જોઈએ.

પરતુ અહી ટી–મૂલ્ય ૦.૯૨૬ મળ્યુ હોવાથી ૦.૦૫ કક્ષાએ પણ સાર્થક નથી. તેથી શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે.

*૦.૦૫ કક્ષાએ પણ સાર્થક નથી.

સારણી ૧ નુ અવલોકન કરતા ખ્યાલ આવે છે કે બી.એડ્. કક્ષાના તાલીમાર્થીઓની કુલ સખ્યા ૪૮૯ હતી. જેમા જાતીયતા અનુસાર પુરુષોની સખ્યા ૧૭૩ હતી અને મહિલાઓની સખ્યા ૩૧૬ હતી. તેના અનુકૂલન કસોટી પરના પ્રાપ્ત કરેલ પ્રાપ્તાકોની સરાસરી અનુક્રમે ૪૨.૪૩ અને ૪૧.૭૬ હતી. તથા પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે ૭.૬૦૭ અને ૭.૬૮૯ હતુ. આથી અભ્યાસની શૂન્ય ઉત્કલ્પના બી.એડ્. કક્ષાના અભ્યાસ કરતા પુરુષ અને મહિલા તાલીમાર્થીઓની જાતીયતા અનુસાર અનુકૂલન કસોટી પરના સરાસરી પ્રાપ્તાકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહી હોય. આ ઉત્કલ્પનાની ચકાસણી માટેનુ ટી–મૂલ્ય ૦.૯૨૬ પ્રાપ્ત થયુ હતુ. જે ૦.૦૫ કક્ષાએ પણ સાર્થક નથી. તેથી શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે. આ પરથી ફલિત થાય છે કે બી.એડ્. કક્ષામા અભ્યાસ કરતા પુરુષ અને મહિલા તાલીમાર્થીઓ જાતીયતા અનુસાર પુરુષ અને મહિલાનુ અનુકૂલન સમાન જોવા મળ્યુ હતુ. જાતીયતા અનુસાર પુરુષ અને મહિલાના અનુકૂલનમા કાંઈ અતર જોવા મળેલ નથી.

૨. બી.એડ્. કક્ષામા અભ્યાસ કરતા પુરુષ અને મહિલા તાલીમાર્થીઓની વિસ્તાર (શહેરી) અનુસાર અનુકૂલન કસોટી પરના સરાસરી પ્રાપ્તાકો વચ્ચે કઈ સાર્થક તફાવત નહી હોય.

બી.એડ્. કક્ષામા અભ્યાસ કરતા પુરુષ અને મહિલા તાલીમાર્થીઓની વિસ્તાર (શહેરી) અનુસાર અનુકૂલન કસોટી પરના પ્રાપ્તાકોની સરાસરી, પ્રમાણ વિચલન તથા ટી–મૂલ્ય તેમજ સાર્થકતા સારણી ૨ મા દર્શાવેલ છે.

સારણી ૨

વિસ્તાર (શહેરી) અનુસાર તાલીમાર્થીઓની અનુકૂલનની કસોટી પરના પ્રાપ્તાકોની સરાસરી, પ્રમાણ–વિચલન અને ટી–મૂલ્ય

ક્રમ	ઉપકરણ	વિસ્તાર	જાતીયતા	પાત્રોની સખ્યા	સરાસરી	પ્રમાણ વિચલન	ટી–મૂલ્ય
૧	અનુકૂલન	શહેરી	પુરુષો	૧૨૪	૪૧.૭૯	૭.૯૬૨	૦.૨૭૧*
			મહિલાઓ	૨૧૪	૪૧.૫૫	૭.૭૦૭	

* ૦.૦૫ કક્ષાએ પણ સાર્થક નથી.

નોંધ : દ્વિપુચ્છી કસોટીની સાર્થકતા કક્ષા ૦.૦૧ કક્ષા માટે ટી–મૂલ્ય ૨.૫૮ અને ૦.૦૫ કક્ષા માટે ટી–મૂલ્ય ૧.૯૬ હોવુ જોઈએ.

પરતુ અહી ટી–મૂલ્ય ૦.૨૭૧ મળ્યુ હોવાથી ૦.૦૫ કક્ષાએ પણ સાર્થક નથી. તેથી શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે.

*૦.૦૫ કક્ષાએ પણ સાર્થક નથી.

સારણી ૨ નુ અવલોકન કરતા ખ્યાલ આવે છે કે બી.એડ્. કક્ષાના તાલીમાર્થીઓની કુલ સખ્યા ૪૮૯ હતી. જેમા શહેરી વિસ્તાર અનુસાર પુરુષોની સખ્યા ૧૨૪ હતી અને મહિલાઓની સખ્યા ૨૧૪ હતી. તેના અનુકૂલન કસોટી પરના પ્રાપ્ત કરેલ પ્રાપ્તાકોની સરાસરી અનુક્રમે ૪૧.૭૯ અને ૪૧.૫૫ હતી તથા પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે ૭.૯૬૨ અને ૭.૭૦૭ હતુ. આથી અભ્યાસની શૂન્ય ઉત્કલ્પના બી.એડ્. કક્ષામા અભ્યાસ કરતા પુરુષ અને મહિલા તાલીમાર્થીઓની વિસ્તાર (શહેરી) અનુસાર અનુકૂલન કસોટી પરના સરાસરી પ્રાપ્તાકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહી હોય.

આ ઉત્કલ્પનાની ચકાસણી માટેનુ ટી–મૂલ્ય ૦.૨૭૧ પ્રાપ્ત થયુ હતુ. જે ૦.૦૫ કક્ષાએ પણ સાર્થક નથી. તેથી શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે.

આ પરથી ફલિત થાય છે કે, બી.એડ્. કક્ષામા અભ્યાસ કરતા પુરષ અને મહિલા તાલીમાર્થીઓ વિસ્તાર અનુસાર પુરુષ અને મહિલાનુ અનુકૂલન સમાન જોવા મળ્યુ હતુ. વિસ્તાર (શહેરી) અનુસાર પુરુષ અને મહિલાના અનુકૂલનમા કોઈ અસર જોવા મળેલ નથી.

૩. બી.એડ્. કક્ષામા અભ્યાસ કરતા પુરુષ અને મહિલા તાલીમાર્થીઓની વિસ્તાર (ગ્રામ્ય) અનુસાર અનુકૂલન કસોટી પરના સરાસરી પ્રાપ્તાકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહી હોય.

બી.એડ્. કક્ષાના અભ્યાસ કરતા પુરુષ અને મહિલા તાલીમાર્થીઓની વિસ્તાર (ગ્રામ્ય) અનુસાર અનુકૂલન કસોટી પરના પ્રાપ્તાકોની સરાસરી, પ્રમાણ વિચલન તથા ટી–મૂલ્ય તેમજ સાર્થકતા સારણી ૩ મા દર્શાવેલ છે.

VIDHYAYANA

સારણી ૩

વિસ્તાર (ગ્રામ્ય) અનુસાર તાલીમાર્થીઓની અનુકૂલનની કસોટી પરના પ્રાપ્તાકોની સરાસરી, પ્રમાણ–વિચલન અને ટી–મૂલ્ય

ક્રમ	ઉપકરણ	વિસ્તાર	જાતીયતા	પાત્રોની સખ્યા	સરાસરી	પ્રમાણ વિચલન	ટી–મૂલ્ય
૧	અનુકૂલન	ગ્રામ્ય	પુરુષો	૪૯	૪૪.૦૬	૬.૪૧૪	૧.૪૬૪*
			મહિલાઓ	૧૦૨	૪૨.૨૧	૭.૬૬૯	

* ૦.૦૫ કક્ષાએ પણ સાર્થક નથી.

નોધ : દ્વિપુચ્છી કસોટીની સાર્થકતા કક્ષા ૦.૦૧ કક્ષા માટે ટી–મૂલ્ય ૨.૫૮ અને ૦.૦૫ કક્ષા માટે ટી–મૂલ્ય ૧.૯૬ હોવુ જોઈએ.

પરતુ અહી ટી–મૂલ્ય ૧.૪૬૪ મળ્યુ હોવાથી ૦.૦૫ કક્ષાએ પણ સાર્થક નથી. તેથી શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે.

*૦.૦૫ કક્ષાએ પણ સાર્થક નથી.

સારણી ૩ નુ અવલોકન કરતા ખયાલ આવે છે કે, બી.એડ્. કક્ષાના તાલીમાર્થીઓની કુલ સખ્યા ૪૮૯ હતી. જેમા વિસ્તાર (ગ્રામ્ય) અનુસાર પુરુષોની સખ્યા ૪૯ હતી અને મહિલાઓની સખ્યા ૧૦૨ હતી. તેના અનુકૂલન કસોટી પરના પ્રાપ્ત કરેલ પ્રાપ્તાકોની સરાસરી અનુક્રમે ૪૪.૦૬ અને ૪૨.૨૧ હતી તથા પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે ૬.૪૧૪ અને ૭.૬૬૯ હતુ. આથી અભ્યાસની શૂન્ય ઉત્કલ્પના બી.એડ્. કક્ષામા અભ્યાસ કરતા પુરુષ અને મહિલા તાલીમાર્થીઓની વિસ્તાર (ગ્રામ્ય) અનુસાર અનુકૂલન કસોટી પરના સરાસરી પ્રાપ્તાકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહી હોય. આ ઉત્કલ્પનાની ચકાસણી માટેનુ ટી–મૂલ્ય ૧.૪૬૪ પ્રાપ્ત થયુ હતુ. જે ૦.૦૫ કક્ષાએ પણ સાર્થક નથી. તેથી શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર થાય છે.

આ પરથી ફલિત થાય છે કે, બી.એડ્. કક્ષામા અભ્યાસ કરતા પુરુષ અને મહિલા તાલીમાર્થીઓમા વિસ્તાર (ગ્રામ્ય) અનુસાર પુરુષ અને મહિલાનુ અનુકૂલન સમાન જોવા મળ્યુ હતુ.

વિસ્તાર (ગ્રામ્ય) અનુસાર પુરુષ અને મહિલાનો અનુકૂલનમા કોઈ અતર જોવા મળેલ નથી.

તારણો : પ્રસ્તુત અભ્યાસમા અતે પ્રયોજકોને આ પ્રમાણેના તારણો મળ્યા હતા.

૧. બી.એડ્. કક્ષામા અભ્યાસ કરતા પુરુષ અને મહિલા તાલીમાર્થીઓ જાતીયતા અનુસાર પુરુષ અને મહિલાનુ અનુકૂલન સમાન જોવા મળ્યુ હતુ. જાતીયતા અનુસાર પુરુષ અને મહિલાના અનુકૂલનમ કોઈ અતર જોવા મળેલ નથી.

૨. બી.એડ્. કક્ષામા અભ્યાસ કરતા પુરુષ અને મહિલા તાલીમાર્થીઓ વિસ્તાર (ગ્રામ્ય) અનુસાર પુરુષ અને મહિલાનુ અનુકૂલન સમાન જોવા મળ્યુ હતુ. વિસ્તાર (ગ્રામ્ય) અનુસાર પુરુષ અને મહિલાના અનુકૂલનમા કોઈ અતર જોવા મળેલ નથી.

૩. બી.એડ્. કક્ષામા અભ્યાસ કરતા પુરુષ અને મહિલા તાલીમાર્થીઓ વિસ્તાર (ગ્રામ્ય) અનુસાર પુરુષ અને મહિલાનુ અનુકૂલન સમાન જોવા મળ્યુ હતુ. વિસ્તાર (ગ્રામ્ય) અનુસાર પુરુષ અને મહિલાના અનુકૂલનમા કોઈ અતર જોવા મળેલ નથી.

નિષ્કર્ષ :

ઝડપથી બદલતા સમાજમા સામાજિક સમાનતાની દ્વારા પુરુષો અને મહિલાઓમા પણ સમાનતાના મૂલ્યો જોવા મળે છે. પરિણામે અનુકૂલનમા પણ સમાનતા હોય છે. કદાચિત આ વલણના કારણે બી.એડ્. ના તાલીમાર્થીઓમા તફાવત જોવા મળેલ ન હોય અથવા જોવા મળેલ ન હતી.

સદભૂસૂચિ :

– ઉચાટ ડી.એ. (૧૯૯૮) સશોધન વિમર્શ : રાજકોટ. યુ.જી.સી. અને એસાઈમેન્ટ ગ્રાન્ટ અન્વયે પ્રકાશિત.

– દેસાઈ એચ. જી. અને દેસાઈ કે.જી. (૧૯૯૭). સશોધન પદ્ધતિઓ અને પ્રવિવિધઓ (છટ્ટી) આવૃતિ, યુનિવર્સિટી ગ્રથનિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.

– ઉચાટ ડી.એ. (૨૦૦૪). માહિતી પર સશોધન વ્યવહારો : રાજકોટ.

– મોલિયા એમ.એસ. (૨૦૦૫). શૈક્ષણિક સશોધનના ક્ષેત્રો, રાજકોટ.

– શાહ, ડી.બી. (૨૦૦૪). શૈક્ષણિક સશોધન, યુનિવર્સિટી ગ્રથનિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.